

Zhytomyr Ivan Franko State University Journal.
Philological Sciences. Vol. 1 (96)

Вісник Житомирського державного
університету імені Івана Франка.
Філологічні науки. Вип. 1 (96)

ISSN (Print): 2663-7642
ISSN (Online): 2707-4463

УДК 811.161.2; 39

DOI 10.35433/philology.1 (96).2022.52-74

ФЕНОМЕН ПИСЕМНИХ ДІАЛЕКТНИХ ТЕКСТІВ (НАЇВНА ПОЕЗІЯ ПІВНІЧНОГО ПІДЛЯШШЯ)

Ю. І. Бідношия*

У статті розглянуто питання творів наївної літератури як писемних пам'яток діалектної мови. За матеріалами етнолінгвістично-діалектологічної експедиції 2005 року введено в науковий обіг та проаналізовано в мовно-тематичному плані 9 віршів двох авторів з околиць Більська-Підляського – Ольги Онацик (1921 р.н., с. Ятуштво) та Володимира Сосни (1937 р.н., с. Пашиківщина). З психологічного погляду бажання віршувати виникало у численних наївних поетів Північного Підляшшя не в останню чергу через прагнення заповнити своєрідну лауну, пов'язану з функціональним обмеженням рідної мови. У випадку таких поетів, зазвичай селян-пенсіонерів, цінність їхніх творів для гуманітаристики визначається не тільки представленням селянської картини світу, але й (чи насамперед) мовою. Використовувані ними архаїчні говірки як одна з найважливіших частин етнокультури заслуговують на особливу увагу. Тематика та стилістичні засоби поданих творів підтверджують висновок дослідників про те, що така поезія «стоїть між літературою й фольклором». Твори обох поетів-аматорів представлено за рукописами та паралельною аудіофіксацією (авторським читанням) – такий підхід дозволяє уникнути суб'єктивізму при оцінці діалектних явищ, насамперед фонетичних. Описано деякі унікальні діалектні риси в рукописах. Запропоновано засади публікації творів підляської наївної літератури, записаних латиницею: точну передачу рукописів, паралельну транслітерацію кирилицею, коментування малозрозумілих лексем (вузьколокальних діалектизмів, запозичень). Підкреслено важливість збереження етнокультурних надбань українців Північного Підляшшя. Системні дослідження, публікація етнолінгвістичних описів, діалектних текстів та словників дадуть змогу створити достовірну картину теперішнього стану говірок межиріччя Бугу та Нарви, останнього на території Польщі ареалу компактного проживання українців.

Ключові слова: Північне Підляшшя, етнолінгвістика, писемні діалектні тексти, наївна література, текстологія

* науковий співробітник
відділу "Український етнологічний центр"
(Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України),
biyuri2@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1368-7297

THE PHENOMENON OF WRITTEN DIALECT TEXTS (NAIVE POETRY OF NORTHERN PODLACHIA)

Bidnoshyia Yu. I.

The article examines the issue of works of naive literature as written monuments of the dialect language. Based on the materials of the ethnolinguistic-dialectological expedition of 2005, nine poems of two authors from the vicinity of Bielsk Podlaski – Olha Onatsyk (born in 1921, Yagushtovo village) and Volodymyr Sosna (born in 1937, Pashkiushchyna village) – were introduced into scientific circulation and analyzed in linguistic and thematic terms. From a psychological point of view, the desire to write poetry arose among numerous naive poets of Northern Podlachia mainly because of the desire to fill a kind of lacuna associated with the functional limitation of the native language. In the case of such poets, usually retired peasants, the value of their works for humanitarian studies is determined not only by the representation of the peasant picture of the world, but also (or primarily) by the language itself. The archaic dialects used by them deserve the special attention as one of the most important parts of ethnoculture. The themes and stylistic means of the presented works confirm the researchers' conclusion that such poetry "stands between literature and folklore". The works of both amateur poets are presented according to manuscripts and parallel audio recording (author's reading) – this approach allows to avoid subjectivism when evaluating dialectal phenomena, primarily phonetic ones. Particular attention is paid to the unique dialect features in the manuscripts. The principles of publishing works of Podlachian naive literature written in Latin graphics are proposed: accurate transmission of manuscripts, parallel transliteration in Cyrillic, commenting on unclear lexemes (narrow-local dialectisms, borrowings). The importance of preserving the ethno-cultural heritage of the Ukrainians of Northern Podlachia is emphasized. Systematic research, the publication of ethnolinguistic descriptions, dialect texts and dictionaries will allow us to create a reliable picture of the current state of the dialects of the Buh and Narva interfluve, the last area where Ukrainians live compactly on the territory of Poland.

Keywords: Northern Podlachia, ethnolinguistics, written dialect texts, naive literature, textology

Постановка проблеми. Північне Підляшшя, цю крайню північно-західну частину української мовно-етнічної території, через певні геополітичні чинники протягом десятиліть було відірвано від "материкової" України, тому нині цей регіон потребує посиленої уваги з боку української гуманітарної науки. Складним проблемам національно-мовної самоідентифікації православного східнослов'янського населення Підляшшя присвячено дослідження лінгвістів Григорія Аркушина [2], Михайла Лесіва [9], історика та публіциста Юрія Гаврилюка [18; 19; 20], соціолога Анджея Нікіторовича [22] та ін. Межу між українськими та білоруськими говірками в цьому регіоні окреслено в резонансній статті Міхала Саєвича [23] (на основі даних "Атласу східнослов'янських говірок Білосточчини" [17]).

У 1980-х роках в умовах демократизації Польщі на Північному Підляшші почалося українське відродження. Важливою частиною його стала поява групи українських поетів, котрі писали як літературною мовою, так і місцевими говірками: Ірина Боровик, Софія Сачко, Іван Киризюк, Ольга Підляшанка, Євгенія Овсянюк-Мартинюк, Юрій Баєна, Павло Киризюк, Юрій Гаврилюк, Євгенія Жабінська, Іван Хващевський, Степан Троць та інші [16]. Деякі з них стали членами Спілки письменників України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Крім "професійних" поетів, на Підляшші широко представлена творчість т. зв. народних поетів. Українська гуманітаристика віддавна звертала увагу на цей різновид мовотворчості. Ще 1971 року Орест Зілінський, публікуючи 35 віршів "талановитого селянина-емігранта" Григорія Олійника,

написані у 1908–1910 роках у США й Канаді, зазначав: "За своїм стильовим характером вірші Олійника стоять між літературою й фольклором. Автор щедро черпає з традиції народної пісні, використовує ряд народних мотивів і символів, керується нормами народної стилістики й версифікації" [8: 467]. О. Зілінський закликав продовжувати публікацію таких матеріалів: "Було б добре, якби далші розшуки допомогли знайти більше таких невиявлених, скромних героїв рідного слова" [8: 467].

Оскільки поняття "народний поет" є дещо двозначним, упродовж останніх десятиріч дослідники частіше пишуть про наївних поетів / наївну літературу. Термін "наївна література", теж не в усьому прийнятний, виник за аналогією до наївного малярства, яке вже давно стало об'єктом вивчення та важливим сегментом мистецького життя.

Публікуються як наукові дослідження, так і тексти наївної літератури. Наприклад, у 2011 році помітним явищем у культурному житті України стало видання книжки за рукописом Ганни Демірської, малописьменної землячки Максима Рильського, яка місцевою говіркою описала Великдень 1889 року в селі Романівці. "*Ох, як я сігодні утомилас, – сказала мати, – білих як до півдня простояла нагнута, помогала баткові порат кабана, а це закіл помила кишки, то наче кілок у спині став. Сядмо трохи, та оддишим, та подивимся на світ Божий, який він прекрасний!*" У книзі разом із титульним твором-меморатом "Великдень у Романівці" подано хронологічно і тематично споріднене з ним "Оповідання" [7].

У збірнику «Наївна література: дослідження та тексти» (укладач Сергій Неклюдов) розглянуто феномен наївної літературної творчості, окремі її жанри (мемуари, пригодницька проза дітей, дівочі оповідання, поезія ченців тощо), а також проаналізовано кілька творів [11].

У тритомнику Кафедри білорутеністики Варшавського

університету "Kulturowo-językowe dziedzictwo Podlasia" ("Культурно-мовна спадщина Підляшшя", 2016) [21] після звичайних для такого типу видань фольклорних записів вміщено зразки наївної літератури. Співупорядник III тому "Народна творчість" Міхал Хаустович пише в передмові: "До пропонованого тому включено також творчість т. зв. народних поетів. Їхні вірші та роздуми значно збагачують уявлення про життя на східній Білосточчині в другій половині ХХ століття й на початку ХХІ" [21: 3: 9]. Усього на 54 сторінках розділу "Poeci ludowi" ("Народні поети") представлено 67 віршів п'яти авторів у записах 2013 року та один вірш у записі 1976 року від анонімного автора; усі – з гміни Наревка Гайнівського повіту, де поширені білоруські говірки). Вірші та авторські коментарі до них подано білоруською латиницею, що свідчить про мовне редагування текстів упорядниками; автори віршів, поза всяким сумнівом, не могли знати графом білоруської латиниці, відсутніх у знайомій їм зі школи польській латиниці: *ũ, ć, ś, ź, ą* та ін.

Kropli mocnuja byli,

Za zdarouje my pili.

Nic jon nam ni škadau,

Ŭsiu darohu ja śpiva.

(З вірша К. Целушецького, 1945 р.н., с. Левково Нове [21: 3: 373]).

У випадку народних (або ж наївних) поетів Північного Підляшшя, зазвичай селян-пенсіонерів, цінність їхніх творів для науки визначається не тільки представленням селянської картини світу, але й (чи насамперед) мовою. Вони пишуть архаїчними українськими або білоруськими говірками, кількість носіїв яких різко зменшується через демографічну ситуацію, міграційні процеси, колонізацію та інші чинники. Отже, такі твори доцільно розглядати як пам'ятки діалектної мови (об'єкти культурної спадщини), а мовне редагування їх – у наукових виданнях – небажане.

З психологічного погляду бажання віршувати виникало в численних наївних поетів Північного Підляшшя, певно, не в останню чергу через підсвідоме прагнення заповнити своєрідну лакуну, пов'язану з функціональним обмеженням рідних мов (українських та білоруських говірок).

Публікація віршів "народних поетів" польськими дослідниками послужила додатковим стимулом опрацювати подібний матеріал, що зберігається в моєму архіві. У листопаді-грудні 2005 року я здійснив експедицію до Північного Підляшшя. В одинадцяти селах Більського та Гайнівського повітів записав близько 50 годин українського діалектного мовлення: розповіді та роздуми про життя, відповіді на питання "Поліського етнолінгвістичного атласу" [13], анкети "Народна культура Полісся" [12], а також близько 30 пісень. Частина зібраного матеріалу представлено в кількох етнолінгвістичних та мовознавчих публікаціях [3; 4; 5; 6]. Серед 20 інформантів пощастило мати двох поетів-аматорів: Ольгу Онацик та Володимира Сосну. Настав час оприлюднити твори цих "скромних героїв рідного слова" (як влучно називав поетів-аматорів Орест Зілінський).

Матеріали моєї експедиції 2005 року хронологічно й територіально співвідносяться з кількома виданнями, опублікованими українськими вченими Григорієм Аркушиним, Ларисою Лукашенко, Галиною Похилевич та Оксаною Савчук у 2006–2007 роках [1; 14; 15]. Українським дослідникам говірок та пісенної творчості Північного Підляшшя у згаданих вище проєктах активно сприяли місцеві українці – як у побутовому, логістичному сенсі, так і в пошуку інформантів. Принагідно висловлюю щире вдячність історикові, письменникові та публіцисту з Більська-Підляського Юрієві Гаврилюку.

Мета статті – ввести до наукового обігу та проаналізувати твори поетів-аматорів з околиць Більська-Підляського (межиріччя Бугу та Нарви, Північне Підляшшя), а також запропонувати текстологічні принципи їх видання як пам'яток діалектної мови.

Об'єкт дослідження – вибрані вірші Ольги Онацик та Володимира Сосни, представлені на основі їхніх рукописів та авторського читання.

Виклад основного матеріалу. Абсолютна більшість мешканців Підляшшя східнослов'янського походження (носії українських та білоруських говірок), навіть пишучи рідною мовою, послуговуються засвоєною в школі польською латиницею. Так записували свої вірші й Ольга Онацик та Володимир Сосна. Для українського читача сприйняття цих текстів потребує певної підготовки.

Польську латиницю здавна використовують для передачі української мови, зокрема діалектної. Як приклад можна навести цінні публікації українського фольклору в краківському виданні кінця XIX ст. "Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej".

Загалом польська графіка дала змогу О. Онацик та В. Сосні застосувати практично фонетичний правопис. Виняток становлять дифтонги (іе, іе, уо), характерні для українських підляських говірок – у їхніх рукописах вони не відображаються. Носії північноукраїнських (поліських) говірок часто не сприймають дифтонги як складні звуки, що потребують спеціальних графічних засобів. Дифтонги наявні в усному мовленні О. Онацик та В. Сосни, зокрема аудіозаписах віршів у авторському виконанні.

Готуючи їхні твори до друку, я виходив з того, що найдоцільніше передавати тексти без редагування, максимально наближено до оригіналу, тобто з помилками, непослідовними

написаннями тощо. Доцільним також вбачаю передавати тексти паралельно українською кирилицею – у цих варіантах можна виправляти авторські неточності в написанні слів, пунктуацію тощо, а також коментувати певні лексеми (вузьколокальні діалектизми, полонізми, місцеві реалії тощо).

Особливістю рукопису О. Онацик є непослідовне написання разом чи окремо частки *ne* (*ny*) та прийменників: *newernusie*, *nygruwjuw*, *ne skazała*, *ny mołu*; *od ran izkrowioju*, *plywut iz wodoju*, *wysna na dobre znamı*, *razom z jeju*, *stoboju*.

Пунктуацію О. Онацик можна назвати «декоративною»: зазвичай у чотиривірші це кома після другого (рідше третього) рядка і крапка у кінці четвертого; при цьому потрібних ком усередині рядків немає:

De ty jidesz chłopcze

Stań koło мене,

De woda czysta

Iskažu dla tebe.

У рукописах В. Сосни знаки пунктуації відсутні. Фотографії його рукописів свідчать про подальшу роботу над віршами; зокрема, цифрами позначена інша послідовність строф.

Найважливішою знахідкою моєї піддяської експедиції 2005 року виявилася рукописна пам'ятка діалектної мови – зошит віршів Ольги Онацик. Оскільки діалекти в наш час існують майже винятково в усній формі, виявлення писемних діалектних пам'яток – рідкісна подія.

Ольга Онацик народилася 1921 р. і все життя мешкала за кілька кілометрів на північний захід від Більська-Піддяського, у православному селі Ягуштові (пол. Augustowo), говірку якого в розмові зі мною охарактеризувала так: "Якаясь мова така, я відаю? Ну, не то білоруська, не то українська. Хучией до української походіт вона, сіета мова наша... Так, як наши батькі, діди,

прадіди, усіе тако – і ми так говоримо...". Зі шкільних років писала вірші місцевою говіркою, інколи польською та російською. До української літературної мови в писемній чи усній формі до середини 1990-х років доступу не мала.

Протягом кількох інтерв'ю О. Онацик виявила чудове знання традиційної культури Піддяшшя, зацікавлено відповідала на складні питання програми "Поліського етнолінгвістичного атласу" [13] та анкети "Народна культура Полісся" [12]. Часто її відповіді супроводжувалися цікавими історіями з життя: "То казали, што боцян принесе, от укіне там биз димнік чи де, бо вже прилітают, і буде дівчинка чи хлопець. Ой, некторі то не хочут, у! Як он наш Давід, муой правнучок, як я скажу: "Ой, боцяни прілетіелі, вже прінеслі, мусіть, дівчінку чи што", – не хоче! "А ти, бабо, мніе не кажи... бо то не боцян несе – то видумка, што боцян несе!" Отак говорат".

Розповідала про своє життя, про загибель на фронті чоловіка, про недавню смерть сина після операції, а також про власну поетичну творчість. Це незвичне для селянського середовища заняття, очевидно, завдячує її природній вразливості та фантазії. Підтвердження цьому знаходимо в її розповіді про дитинство: "Так гоже подівітіся било. І навіть довговато так. І вже в хаті, все до хати йдут і питают: "Чи можна у вас "Герода" ставіті чи не? " Ну, просят, кажут: "Можна". Я то паметаю, колісь тее Смертіе боялася – пуд луожко вліезла. Усіе стоят тутака і представ'яют, а я пуд луожком сіджу вже, коб мене не бачілі... Може, било сіем чи вуосім ліет...".

Свої вірші О. Онацик записувала польською латиницею, адже мала тільки початкову освіту в польській школі, як більшість односельців її покоління. Відірваність від східнослов'янських літературних мов і очевидна відмінність польської мови

сприяли збереженню рідної ягуштовської говірки й на письмі. Польська графіка дозволила застосувати практично фонетичний правопис. Виняток становлять дифтонги, для передачі яких і в сусідніх літературних мовах немає загальноприйнятих графем.

О. Онацик ставилася до своєї творчості серйозно, дбайливо зберігала рукописи віршів. Під час другого інтерв'ю показала майже заповнений 96-сторінковий зошит формату В4, куди вона акуратно записувала свої твори. Побачивши щире зацікавлення, запропонувала його скопіювати. Ця ксерокопія, на моє переконання, є пам'яткою – діалектною, етнографічною та літературною. Зошит містить 39 віршів ягуштовською говіркою та один вірш російською ("Taska i pierėzywanije" – вірш автобіографічний, про прощання з чоловіком, його листи з місця служби та загибель під час Другої світової війни). Якщо не враховувати помилково двічі записаний вірш, загальний обсяг записів складає майже авторський аркуш (5637 слів або понад 33 тис. знаків із пробілами - 0,83 а.а.).

Уміщені в зошиті вірші можна розділити на кілька тематичних груп (нумерація віршів моя):

Порівняйте з назвами віршів Вери Радзівонюк, 1927 р.н., з с. Міхнувка (пол. Michnówka), гм. Наревка Гайнівського повіту: Bieraski, "F poli, na Źzhorku...", Lipa, Chvoi, Vosień, "Atšumielo leto...", Kaniec leta, Vioska pastarela, Viasna, Razluka, Babje leto, Leta, Miesiec, Uspaminy, Pamiać, Pozniaja osień, Zima, Les zimój sumuje, Viasna zabłudziłaś, Pošpiech, "BiehaŹ zajac pa śniahu...", Kazula, "Sonca ranieńka Źstało...", Spatkanie, Čaromucha, Rasstannie, Łandyś, Razmova, Daroha, "Sidzieli pad bierozaĴ...", Dubok, Pčolki. [21 : 3: 379-403]. Схожість мотивів і навіть назв віршів про природу та ліричних віршів підтверджує висновок О. Зілинського, що твори сільських поетів-аматорів "стоять між літературою й фольклором" [8: 467].

Про природу: (2) Zymła; (4) Smutne Źycie berozy; (9) Wysna; (13) Kruk ptaszki haniaje; (14) Kalina doszczu prosiť; (16) Wyrubka i mowa lisa; (17) Źdemo Zazuli; (18) Litit ptaszka proti witr; (20) Oseń; (21) Prysźła Zima; (22) Starość duba; (24) Odlitajut husi; (26) Hołodny sołowji; (33) Smutne Źycie berozy; (36) Spiwuszczu sołowji; (39) Roste rabina w polu.

Про колишнє життя, «етнографічні»: (7) Źniwa; (10) Didy tiszylis kuńmi i zymloju; (11) Nyma laszków nyma piataków; (12) Pryhad dawnych lit; (31) Koliś wysiole było Źycie; (32) Mołoduj w diwosnubach; (38) Siolo pustoszyje.

Ліричні та медитативні: (15) Diwczynna swoho chłopcia ożydaje; (19) Nadchodit starość; (23) Wstrycza i lubow nad rykoju; (25) Rozstanie lubowi; (27) Lubow; (28) PereŹycie lubwi.

Про свою родину та автобіографічні: (1, 3) Sałdat na fronti pomiraje; (37) Taska i pierėzywanije; (40) Kupiła konia. Жартівливо-побутові: (5, 8) Did i baba; Також є вірш про місцеву історію: [(6) Tragedja w Rajsku] та про моряків [(35) Moraki na moru]. Інколи під однією назвою записано різні вірші [(1, 3) Sałdat na fronti pomiraje; (5, 8) Did i baba; (9, 34) Wysna; (12, 30) Pryhad dawnych lit]; в одному випадку під різними назвами записано той самий вірш: (26) Hołodny sołowji / (36) Spiwuszczu sołowji. О. Онацик записувала до зошита чистові варіанти віршів, які до того зберігалися на окремих аркушах.

Вірші О. Онацик про колишнє життя, "етнографічні", містять описи господарювання, свят, звичаїв і багаті на специфічну діалектну лексику, етнографізми тощо: boroziunku zanimaje; na nuczli wodili koni napasati; pole było ubrane laszkami piatakami; zbóże do kluni Źyliznym wozom wozili; proso sijali wstupi towkli myli i prosianuju kaszu z mołokom waryli; i rucznik do korobki na szyju prywiazuwali sznurkami; w Źornach Źiarno mołoli rukami; muchi koni wże kusali to płachtami nakrywali;

diwczyniata lon i pradiwo prali bo na nahawici i soroczki połotno tkali; diwczyniata mazurki pykli iz tista listoczkami i winoczkami ubirali; w 12 czasów noczy w diwosnube idut a diwczyna i bat'ki prybrawszysie wże żdut; jak żenicie chłopeć musit sobi marszałka wziati; a diwczyni chustku dubeltówku welon platije nabrati.

У рукописі знаходимо багато цікавих, а інколи й унікальних, фонетичних, лексичних та граматичних явищ. Наприклад, "синтаксична візитівка" Підляшшя – заміна форм давального відмінка конструкціями з прийменником *dla* – представлена кількома десятками прикладів:

Ja wydu wono (лоша) napered mene wybihaje,

I na nohi *dla mene* wse nastupaje;

Musit wasza kuszka biła

Dla mni jajcia wsi pojila;

Wczoraj dowho posidila i hołowa

Dla mni bolila;

Ty w mene odneńki

Szczej nyżonaty,

Nyprywjuw *dla mene*

Nywistki do chaty.

De woda czysta

Iskażu *dla tebe* та ін.

У віршах О. Онацік є також кілька рідкісних контамінованих форм (злиття синтетичних форм давального відмінка з їх аналітичними відповідниками):

Rentu ('пенсію') maju ja małuju,

Bo *dla wnukam* wsio kuruju.

Podiakuj od mene

Dla biłuj berozi.

Закономірно, що такі контаміновані форми зафіксовано і в усному мовленні інформантки: "Ще молодуха сорочку для молодого мусит пошити, а молодий для молодусі туфлі купує...".

Детальніше про це явище див. у моїй статті [3].

У лексичному плані, зокрема, цікавими є семантичні діалектизми, формально тотожні зі словами літературної мови, але з іншими значеннями:

без ('через'): [Diwczyniata pyrybiralis || Bez siolo idut, || A diti w bihom || Za nimi bihut; A susidka szeptu czuje || Szto u baby did naczuje || I bez dwery pudhladaje, || Jak did babu obnimaje; Swiaszczonu pisku || Puod Prowody trymajut || I tohdy byz swoju chatu || Wysoko pyrykidajut];

вінок, віночок ('квітка, квіточка'): [Zymla wysnoju ukraszaje || Winki rosoju pudliwaje; Posadiw winoczok || Sałdat wże znaje, || I nychaj roste || Jomu rozćwitaje; Diti wysnoju || Wesioło majut, || Zacwili winoczki || Ruczками zrywajut];

плахта ('рядно, полотно'): [Koliś lude tiaszko robili || I na pleczech z wody || Trawu nosili || Płachtoju treba było wytiahati, || I na berech trawu rozkładati; Do południa wse orali || I na słońcie pohladali, || Muchi koni wże kusali || To płachtami nakrywali];

скука ('горе, потрясіння'): [Syna zabili, || Chatu, chliwy spalili. || Zo wsioho obobrali. || A typer ostatni korowy nam ukrali. || ... || Chotiew pożyti, || Podhodowati wnuki, || Ali ny mohu pyrunyści, || Takoi wylikoi skuki].

Значну частину своїх віршів авторка на моє прохання зачитала під аудіозапис, а деякі ще й прокоментувала – тож маємо цю діалектну пам'ятку не тільки в писемному, а й в усному вигляді. Така подвійна фіксація діалектних явищ забезпечує дослідника від суб'єктивізму, пропускання матеріалу через власне "фонологічне сито" (термін Антона Залеського). Обсяг записаного від О. Онацік усного мовлення (розповіді, відповіді на питання ПЕЛА, озвучені вірші) достатній для опису її ідіолекту, що дозволить змодельювати мовну особистість цієї непересічної носійки української підляської говірки.

Дослідник наївної літератури Михайло Лур'є зазначав: "Концепт пам'яті взагалі посідає провідні позиції у творчій свідомості багатьох "наївних" авторів. Мотиви неминучого забуття людини після смерті, переживання минулого через спогади – усі ці та інші пов'язані з ідеєю пам'яті мотиви буквально пронизують простонародну "наївну літературу" [10: 28]. Ольга Онацик формулювала цю думку по-своєму: "І думаю: напишу такій-о віерш, нехай то буде. Воно со временем то всьо загине, забиваються Wysna

Pryszła wysna nas wysyliti
My wesoło budem żyti
Słońce switit ohrywaje,
Wsia pryroda ożywaje

Snich w ryki wże izplywaje
Bulsz wody nam prybywaje
I trawa wże zylonije,
Jasne słońce dobre hryje.

I ćwitoczki rozcwitajut,
Bociany wże prylitajut
Zaworonki nam zaśpiwali,
Bo wysny wże doczykali.

Ptaszki wysoko ulitajut
Dla nas tonyńko spiwajut
Witiorok nam powiwaje,
Jasny miesiąc oświtlaje.

Iz wysnoju dobre żyti
Tebe nigdy nezabyti
Zaćwitut sady ćwitami,
To wysna na dobre znamі.

Tumany były nad polami
To wysny my wże doždali
Słońce switit doszczyk rosit,
To zymla tak piti prosit.

Iz nas toże každy znaje
Sercie nasze ożywaje
Bud'to my szcze mołodyje,
A litami wże staryje.

вже. А як написане, то ще хтось прочитає. І так воно є...".

"Етнографічні" вірші О.Онацик представлено в моїй публікації 2006 року [4]. Тут подаю підбірку її лірики на тему «пори року» та два медитативні твори – "Nadchodit starość" і "Sioło pustoszyje". Тексти наведено у паралельних версіях: польською латиницею (за авторським рукописом) та в моїй транслітерації українською кирилицею (зі збереженням діалектних особливостей).

Висна

Пришла висна нас висиліті,
Ми весьоло будем житі.
Слоньце світїт, огриває,
Вся природа оживає.

Сніх в рикі вже ізпливає,
Бульш води нам прибиває.
І трава вже зильоніє,
Ясне слоньце добре гриє.

І цьвіточкі розцвітают,
Боцяни¹ вже прилітают.
Заворонкі² нам засьпівалі,
Бо висни вже дочикалі.

Пташкі високо улитают,
Для нас тонинько співають.
Вітьорок нам повіває,
Ясни місяць осьвітляє.

Із висною добре житі,
Тебе нігди³ не забиті.
Зацьвітут сади цьвітами –
То висна на добре з нами.

Тумани білі над полямі –
То висни ми вже дождалі.
Слоньце світїт, дощик росїт –
То зимля так пїті просїт.

Із нас тоже кажди знає,
Серце наше оживає,
Будьто ми ще молодіє,
А літами вже старіє.

Примітки: ¹ лелеки; ² жайворонки (з<ж, можливо, внаслідок лексикалізації мазуриння, притаманного сусіднім польським говіркам); ³ ніколи (пол.).

Żniwa

Pryde lito żniwa
Wsi syrparami żali,
I w obid pud laszkom
Szcze wse oddychali.

Hospodar boroziunku zanimaje
A pro żynci nic nyspohadaje,
Bo skazaw szyroko zanimati,
Żeb do hranici disiaj dożati.

Po zachodi słońcia
Żati kuńczajem,
A iduczy do domu
Na ciłe pole spiwajem.

Mołoko i chlib,
W pole brali
I tak ciły deń
Za tym jidłom żali

Koliś lude tiaszko robili
I na pleczech z wody
Trawu nosili
Płachtoju treba było wytiahati,
I na berech trawu rozkładati.

Byli bidny i bogaty
Bidnym tiaszko było żyti,
Ali w bohatoho można było
Hroszy zarobiti.

Na nuczli wodili
Koni napasati,
I treba z nimi
Ciłu nucz naczowati.
Wpole jizdzili kuńmi orati,
A taradajki piszczali
I nybyło czym poszmarowati.

Teper ostali ono staryje
Mołodyje do bloków powtikali,
Żeb na zymli robiti
Ich nyzastawiali.

Жніва

Приде літо, жніва –
Всі сирпамі жалі
І в обід пуд ляшком¹
Ще все оддыхалі.

Господар борозюнку занімає,
А про жинці ніц ни спогадає.
Бо сказав широко заніматі,
Жеб до граніці дісяй² дожаті.

По заході слоньця
Жаті куньчаєм,
А ідучі додому,
На ціле поле співаєм.

Молоко і хліб
В поле брали –
І так ціли день
За тим їдлом жалі.

Колісь люде тяшко робілі
І на плечах з води
Траву носілі.
Плахтою³ треба било витягаті
І на берех траву розкладаті.

Билі бідни і богати.
Бідним тяшко било житі,
Алі в багатого можна било
Гроши заробіті.

На нучлі⁴ воділі
Коні napasаті.
І треба з німі
Цілу нуч начоваті.
В поле їздзілі куньмі ораті,
А тарадайкі⁵ піщалі
І ни било чим пошмароваті.

Тепер осталі оно⁶ старіє,
Молодіє до бльокув⁷ повтікалі,
Жеб⁸ на зимлі робіті
Іх ни застав'ялі.

Примітки: ¹ кладка з дев'яти снопів; ² сьогодні (діал./пол.); ³ рядно; ⁴ нічліг; ⁵ двоколісний візок; ⁶ тільки;
⁷ багатоквартирний будинок (пол.); ⁸ щоб.

Oseń	Осень
Pyszła oseń Witior powiwaje, Z derywa listoczki Na zemlu skidaje.	Пришла осень, Вітьор повіває, З дерива лісточкі На землю скідає.
Żowty listoczki Budut zamirati, A lude hrablami Budut zahrybati.	Жовти лісточкі Будут заміраті, А люде граблями Будут загрибаті.
Smutna oseń prychodit Ptaszki odlitajut, I swoji hniczda Dla nas pokidajut.	Смутна осень приходіт, Пташкі одлітают І свої гнізда Для нас покидают.
Słoneczko zachodit Słabo wże hryje, Pyszła zimna oseń Wsio pustoszyje.	Слоничко заходіт, Слабо вже гриє. Пришла зімна осень, Всьо пустошиє.
Odlitajut husi	Одлітают гусі
Litiat husi nad wodoju Ticho odlitajut, I dorohu nad polami Sami dobre znajut.	Літят гусі над водою, Тіхо одлітают – І дорогу над полями Самі добре знають.
O jak tiaszko im lititi Słońcie oświtlaje, I kryłami wse machati Witior izpyniaje.	О, як тяшко ім літіті – Слоньце осьвітляє, І крилами все махаті Вітьор ізпиняє.
Prylitali oddychnuti Sili nad łuhami, I tumany pudnialisie Nad tymi smuhami.	Прилітілі оддихнуті, Сілі над лугами – І тумани пуднялісе Над тимі смугами.
Posidili odychnuli Szcze treba lititi, Nad horami nad lisami Siłu treba miti.	Посіділі, од(д)ихнули, Ще треба літіті Над горами, над лісами – Сілу треба міті.
I litiat usi radoczkom Odna za druhoju, I diwitisie tak smutno Płakati slozoju.	І літят усі радочком, Одна за другою. І дівітісе так смутно, Плакаті сльозою...
Pyszła Zima	Пришла зима
Nad szyrokimi polami Witior powiwaje, Pyszła zima Snihom ukraszaje.	Над широкіми полями Вітьор повіває. Пришла зима, Снігом украшає.

Snihowyje gwiazdoczki Na zemlu litiat, Snihom pokrywajut Od słońcia blisczat.	Снігове і гвіздочки ¹ На землю літят, Снігом покривають, Од слоньца бліщат.
Zima nastala Morozy bywajut, I naszy serca ocholodajut.	Зіма настала, Морози бивають І наши серця охолодають.
Moroz w okno Wsim zahltadaje, Czy komu zimno Nas nupytaje.	Мороз в окно Всім заглядає, Чи кому зімно, Нас ни питає.
Nadchodit starosc Zory sijajut Miseć zachodit, Tak nasze życie Chutko prochodit.	Надходить старосць Зори сіяють, Місець заходить - Так наше жице Хутко проходить.
Mołodyje lita Wysioły byli, A czom woni nam Tak chutko proszli.	Молодіє літа Висьоли билі, А чом вони нам Так хутко прошлі?
Jak my żyli To wsi znajem, Teper swoju mołodość Wse wspominajem.	Як ми жилі, То всі знаєм. Тепер свою молодосць Все вспоминаєм.
Życie korotkie Nychto nyznaję, Smutku i pieczali Nam wse przybywaje.	Жице коротке, Нихто ни знає... Смутку і печалі Нам все прибуває.
Starosc przychodit Treba przyniati, I razem z jeju Wsio przyżywati.	Старосць приходіт, Треба прийняті І разом з єю Всьо пириживати.
Sioło pustoszyje Sioło pustoszyje Ludi ubywaje, Za kilka lit Mało chto zostanie.	Сьоло пустошиє Сьоло пустошиє, Людї убиває - За кілька літ Мало хто застане.
Mołodyje lude Do bloków powtikali Żeb na zymli Robi bat'ki nyzastawiali.	Молодіє люде До бльокув ¹ повтікалі, Жеб на зимлі Робі(ті) батькі ни застав'ялі.
Nychoczut na syli żyti	Ни хочут на силі житі,

¹ Примітка: ¹ зірочки (від пол. gwiazda).

Do міста wyjizdrzajut, I chodiat vse po misci Roboty szukajut.	До міста виїзджают. І ходят все по місці, Роботи шукают.
Batki staryje ostali Budut sami żyti. Dobre szto rentu majut I je za szto jisci kupiti.	Бат(ь)кі старіє осталі, Будут самі житі. Добре, што ренту ² мают І є за што їсці купіті.
Ny diwo szto mołodyje Z sioła utikajut, Bo iz hospodarki Nyczoho nymajut.	Ни діво, што молодіє З сьола утікают, Бо із господаркі ³ Ничого ни мают.
Nyma de zbóža Ny korowy prodati, I tak przyszłoś Za pówdarmo oddati.	Нима де збожа, Ни корови продаті, І так пришлось За пувдармо оддаті.
Mołoko nuprymajut Bo w mołoci klasy szukajut, A w odin wyliki bak Razom wsio zliwajut.	Молоко ни примают, Бо в молоці кляси ⁴ шукают, А в одін вилікі бак Разом всьо злівають.
Lude wże staryje Na syli powmirali, I chatów pustych ditiam poostawiali.	Люде вже старіє На силі повміралі І хатув пустих Дітям поостав'ялі.
Sołomoju kryty Chaty staryje, Do ich newernucie Ich diti mołodyje.	Соломою крити Хати старіє, До їх не вернуце Іх діті молодіє.
Koliś od spiwów Sioło rozlahaje A teper każdy dumaje Czy renty na chlib chwataje.	Колісь од співув Сьола розлягає, А тепер кажди думає, Чи ренти ⁵ на хліб хватає.
Nyma komu spiwati Nyma komu hrati, tulki nam ostało Koliśnie wspominati.	Нима кому співаті, Нима кому граті, Тулькі нам остало Колішьне вспомінаті.

· *Примітки:* ¹ багатоквартирний будинок (пол.); ² пенсія (пол.); ³ господарство (пол.); ⁴ стандарти, жирність (пол.); ⁵ пенсія (пол.).

Двогодинне інтерв'ю з Володимиром Сосною (пол. Włodzimierz Sosna), 1937 р.н., я записав у його домі в селі Пашківщина Більського повіту (діал. Пашкувщина, пол. Paszkowszczyzna) 28 листопада 2005 р. Приблизно за три роки до цього, у шістдесят п'ять, він почав писати вірші рідною говіркою: "Троху зачалі пісати, таким займатись. Не знаю, як воно, скуоль пришло, так десь од годов шеїсети пети. Щось таке стало – і так я потроху описую всьо: природу, жите... А большинство мене інтерес – прошле, колішне, як тие люде жилі, як косилі, як жалі, ну і вобщє всьо...".

Вірші він записував у щоденниках, блокнотах, про що казав так: "Всяка всячина в мене тутака така порозкідана оно. Що ще, кажу, як хватит карток у календарови, то може колісь ми його зложим. А як ні – то, десь, може, хто викіне чи так воно й тоє...".

На момент інтерв'ю мав уже багато написаного: "А я маю споровато. Я, коб так, то я там такі маю приготувити жечи цікави, як я колісь там з діедом Proszłoje

Jak wsiutko zminyłoś
Za pamety meji
Nema wże koliśnioji
Chaty i odneji

Wże i bruku ne wydno
Na jum asfalt leżyt
Chto po jum jide
Wse chutko byżyt

Sołomy ne wydno
Wże stricha propała
Jak tut komuna
Prawyty stała

Ne stało wże czuty
Laskotniawy zwuku
Jak terła baba lon
Kotory brała w ruku

Do toho szcze treba
Trepaczkoju byty
Zhanesz jak tuj baby

господарив, як батько вродився, як ми з діедом хрестини вироблялі, о, люди насклікалі. То знаєте, то так уривками... дісь несуть пранікі... Колісь що ж неслі? Міелі корови – сметану неслі. То налілі теї сметани ціелу хату – а ми з діедом взялі диня (‘гарбуза’) і давай тоє масло бити диньом. Але то таке ще, понімаєте, таке цікаве воно й довговате...".

Залежно від теми розмови В. Сосна знаходив у своїх іще невпорядкованих записах відповідні вірші. Першим прочитав вірш "Прошлоє" ("Як всютко зминилось за памети меї..."). Ностальгійні згадки конкретних локацій у вірші прокоментував так: "Ну, а на туом місці вже усьо щезло. Нема ни хліва, ни клуні, хати, ну й... Так час проходив – і всьо муог забрати, зарумняв усьо. Заросло що кропивою, що деревиною вже...".

Тексти віршів В. Сосни наводжу паралельно польською латиницею (за авторським рукописом) та в моїй транслітерації українською кирилицею (зі збереженням діалектних особливостей).

Прошлоє
Як всютко зминилось
За памети меї –
Нема вже колішьньої
Хати і однеї.

Вже і бруку не видно,
На юм асфальт лежит.
Хто по юм їде,
Все хутко бижит.

Соломи не видно,
Вже стріха пропала,
Як тут комуна
Правити стала.

Не стало вже чути
Ляскотняви звуку,
Як терла баба льон,
Котори брала в руку.

До того ще треба
Трепачкою бити.
Зганеш¹, як туй баби

Tiaszko było żyty	Тяшко було жити.
Bówało czuty – siczku deś riżut Tam żorna hudut Wże wieczorije Pokudilnyci idut	Бувало чути – січку десь ріжут, Там жорна гудут... Вже вечоріє, Покудільниці ² ідуть.
Wydno tam dalej Muszczyzny stupajut Stołki i ławu u Pantia zajmajut	Видно там далей – Мущини ступають, Столкі і лаву У Пантя ³ займають.
Jak wsi naraz zakurat Parasoczki ne widno Tak było pryniate Nekomu ne wstydnio	Як всі нараз закурат, Парасочки ⁴ не відно. Так було прийняте, Некому не встидно.
Gaznyk czerez dym Czut probywawsia Wże z tych ludy Nechto ne zostawsia	Газник ⁵ через дим Чут(ь) пробивався. Вже з тих люди Нехто не zostався.
Nema tepe na tum misci Chliwa kłuni i chaty Czas prochodyw I tak wsio muh zabraty	Нема тепе(р) на тум місці Хліва, клуні і хати. Час проходив – І так всьо муг забрати.
Idu neraz koło Marty stanu Na dwa boki hlanu Wże tut czołowika Mało de zastanu	Іду не раз, коло Марти ⁶ стану, На два боки гляну – Вже тут чоловіка Мало де застану.
Wsio tut pohasaje Jak w peczi drowa Ne beczyt oweczka I ne ide korowa	Всьо тут погасає, Як в печі дрова. Не бечит овечка І не іде корова...

Примітки: ¹ згадати; ² прялі на вечорницях; ³ ім'я односельчанина; ⁴ ім'я односельчанки («А Параска – то... попросту там збераліся на вечорці мужчини...»); ⁵ керосинка; ⁶ ім'я односельчанки («Марта то попросту жихарка була – і коло ей хати, также із того місця видно і в одьон кунець села, і в другі – бо то такі якби поворот»)

Біль викликало у В. Сосни руйнування школи, збудованої 1936 року серед поля, щоб з неї «користало штири селіє» (до речі, цікавий приклад двоїни). Дітей у селах стало обмаль – «вядомо, як пошла тая... той ніж, же як то звут демографічни, ну і вже тепер довозят до Вуорлі. А тут уже сая якби школа має йти пуд молоток». У вірші "Школа" автор згадує своє дитинство, парту, за якою сидів ("Tuta ja uczywsia || I ławku pomentaju..."), учнів, з яких вийшли Szkoła

Stoit smutna szkoła
Szyby wybywajut
Szczu tuta uczyliś
Czy ż toho ne znajut

Do koho ż należysz
Szkoły zapytawsia
Chto szczu tak nad toboju
Ciły czas znuszczawsia

Gmyna prychiliła
I ne barzo dbała
Tut ja odinoka
W poli sama zostala

Nema szczu wstęp wzbroniony
Chto хоч тут zachodyt
Czerez okno włazyt
I tak nazad wychodyt

Bulsh mni ne rozkazuj
Bo ja wsiutko znaju
Tuta ja uczywsia
I ławku pomentaju

Sydiw pry ostatku
Druha була од заду
Було для мні видно
Дити цілу громаду

Wyjszli oficery
Z Paszkóskeji szkoły
Dziś wybyty szyby
I wsi styny hoły

Je laryngologi
Nema na wydoci
Odion u Hajności
Druha w Byłostoci

офіцери, ларингологи, медсестри, аптекарі, педагоги... Гнівно пише про вандалів і представників влади, які допустили до руйнування: "Peczy wsi kachlowy || Wsi dwerci nie majut || Smiło wandale wchodiat || I wsio wuguwajut". Читаючи вірш під аудіозапис, автор експромтом дещо пом'якшив інфективи на адресу місцевого начальства; тут подаємо за рукописом ("Kob jak komu w gmuny || Kropnuw po łobowy...").

Школа
Стоїт смутна школа.
Шиби вибивають.
Що тута училісь,
Чи ж того не знають...

– До кого ж належиш? –
Школи запитався. –
Хто ~~не~~ так над тобою
Ціли час знущався?

– Гмина прихиліла
І не барзо¹ дбала.
Тут я одінока
В полі сама зостала.

Нема що «встемп взброньони»² –
Хто хоч тут заходить.
Через окно влазит
І так назад виходит.

– Бульш мні не розказуй,
Бо я всютко знаю.
Тута я учився
І лавку поментаяу.

Сидів при остатку,
Друга була од заду.
Було для мні видно
Дити цілу громаду.

Вийшли офіцери
З Пашку(в)скеї школи,
Дзісь³ вибити шиби
І всі стини голи.

Є лярингольогі,
Нема на видоці:
Одьон у Гайну(в)ці,
Друга в Билостоці.

Bar z mene zrobili
I kasety hrali
Potum wziali pyłku
I stynu wytynali

– Бар з мене зробили
І касети грали,
Потум взяли пилку
І стину витинали.

Opomynysia Timoszka
Czy Waśka Kundrata
To jażby stojąła
Szcze dowhi lata

Опоминися Тімошка
Чи Васька Кундрата,
То я ж би стояла
Ще довгі лята.

Toż tuta uczywsia
Z Koszków Szura Biszczuk
Mohilewskoho Pawoł
I Sosny Iwana Unuk

Тож тутa учився
З Кошків Шура Біщук,
Могілевського Павол
І Сосни Івана унук...

Siemisiat lit szkoli mynaje
Buła w dobрум stanie
Z nyzu sali lekcyjne
Na hori mieszkanie

Семісят літ школі минає,
Була в добрум станє –
Знизу салі лекційне⁴,
Нагорі мешканє.

Wyjszli pielegniarki
Aptekarki stali
Wyjszli pedagogi
I dyty nauczali

Вийшли пеленгнярки⁵,
Аптекарки стали,
Вийшли педагогі
І дити наuczали.

Posadowyli szkołu
Na paszkowskum poli
Szczo do toho dujde
Ne dumali nekoli

Посадовили школу
На пашковскум полі...
Що до того дуйде,
Не думали неколі.

Ne to szczo b'jut szyby
Za ramy berutcia
Właziat u seredynu
Chlajut i smijutcia

Не то що б'ют шиби –
За рами берутця,
Влазят у середину,
Хляють⁶ і сміютьця.

Peczy wsi kachlowy
Wsi dwerci nie majut
Smilo wandale wchodiat
I wsio wurywajut

Печи всі кахльови,
Всі дверці не мают.
Сміло вандалє входят
І всьо виривають.

Szczo buło do srania
Sedes wże zabrali
De jakiji kabli
Wsiutko pozrywali

Що було до сраня,
Седес⁷ вже забралаі.
Де якії каблі,
Всютко позривалаі.

Ostanutsia butli
I smorud w kutkowy

Останутся бутлі
І сморуд в куткови.

· Примітки: ¹ дуже (пол.); ² «вхід заборонено» (пол.); ³ сьогодні (пол./діал.); ⁴ класні кімнати (пол.); ⁵ медсестри (пол.); ⁶ пиячать (пол.); ⁷ унітаз (пол.).

Kob jak komu w gminy
Kropnuw po łobowy

Budowali szkołu
W trytacet szostum roci
Kob było wsim blisko
I stała na wydoci

Semiset lit dochodyt
A jak wyhladaje
Každy toje zobaczyt
Chocz ne ponimaje

У своїй школі В. Сосна закінчив сім класів (навчання було польською мовою), потім вчився в білостоцькому технікумі: "Далі ми б там вибіралися учитися, но, знаєте, то були часи такіе, мусит... бодай же піїсят други руок був, час ще такі трудновати. Ну, і зложили ми до – я і з сіей школи нас, мусит, трох – зложили до Технікум пшемыслу баволнянего до Білостоку. Ну, там принялі, всьо, ну, бо то, знаєте, як то колісь опінія була байкова, по батькови, по туом... О. Але шо варункі... О грошах ходило діело. І так остаісь там – то по роботах, то так, то сьяк".

Згодом, після служби у війську, навчання й роботи в місті, повернувся до рідної Пашкуовщини: "І так до настоящего врем'я тут проживаю в сьом селіе. Яко землероб був, все трудився на туом загони. І так тепер став уже пенсіонером. І так із жуонкою тут у теплі у хати одпочиваєм". Характерно, що в селі всі мешканці спілкуються рідною говіркою: "А так – ну то попросту говорим розговором, як то кажут, по-свойому".

Дружина В. Сосни приєдналася до розмови й сказала, що її непокоїть його віршування: "Я йому попросту не позволяю, коб вуон пісав... Думаю: може, то вже задужо того пісаня. Може, йому пошкодить де... Дужо піше. Барзо. І так піше то вуон на день, то кільканацать рази. Так іде з-пуд клуні – і так бачу, шо вже такі задумани... І просто пошов до свого габінету і вже там піше". Зате дорослі

Коб як кому в ґмини
Кропнув по лобови!

Будовалі школу
В тритцет шостум році,
Коб було всім бліско
І стала на видоці.

Семісет літ доходить,
А як виглядає –
Кажди тоє zobачит,
Хоч не понімає...

онуки (17 і 20 років) сприймають поезію діда із захватом. "Ну, внуки як поприїежджают, то сміються, аж пукают з його!" – розповідає дружина.

У вірші В. Сосни "Діед" є такі рядки: "Як про колішне хоч шось знати, || То мусиш мене запитати". У цьому великому творі детально описані види чоловічої й жіночої селянської роботи, хата, подвір'я, город. Зокрема, автор перераховує бабине ткацьке знаряддя, що зберігається на горищі (подаю за аудіозаписом): "За матовило зачепився, || Чуть на буок не перевалівся. || Бердо й ничункі звезала, || Тоє всьо в сундук сховала. || Є затикач, там човник, цівка, || Шо баба ткала, як була діевка...". Інколи ностальгійну розповідь про минуле змінюють психологічні спостереження: "Весна одиходит, літо пудходит – || Баба роботу все находит. || Осень і зіма... Зіму все робила – || І не бачила, колі і постариела...".

В. Сосна розповів, що пише і на історичні теми, зокрема про акцію "Вісла": "І так попросту инчий раз станеш, задумаєш то што: взяли повикідалі із гніздув із своїх, шо там деди їх і прадеди їх, узялі поодпортовлювалі на Захуд...". Четвертим твором, зачитаним автором під час інтерв'ю, став вірш-роздум "Хто ж я є? Чи ж українець?" – із висновком: «Я гарни хлопець і голос маю – || Ну, й буольш, мусит, на українця подобаю".

Цікавими є спостереження В. Сосни щодо мови. Свою говірку він вважає українською: "Ну, такі як розговор

наш, ну то вуон же ж не пудийде ни пуд пуольську, ни беларуську, оно він... Це ж то така мова найбуольш вона пуд українську. Но вона вже така перемішана так, як би тая салатка. І пуольські, і беларускі, і українські – але більшість, то буде... пудходити на українську".

Інформант згадував, що під час перебування на Берестейщині (у Пінську й Кобрині) тамтешні мешканці сприймали його говірку за свою, а білоруську мову чув тільки в поїзді: "Тута дядьки були, у Пінську... Ну, і ми десь там заїхали... чи де Припеть, чи десь ще якое там заїхали. Ну, й пудходить до мене такі паринь, молодши од мене, і говорить. Я говору й вуон. І дословне таяк ми були з одного села. Вуон давай мніе говорити. Вуон говорить тоє: «А віете знаєте тоє...» Я йому кажу: «То я ж поляк!» – «Шо віете говорите, шо віете поляк?!» Віете ж... нормальни розговор, каже, такі, як у мене. (...) Там буольш Кобринь, усіе такіе – то воно більшість розговор такі пошов наш тако. У Пінську куолькі були, куолько люди приходило – то вже там «шо», тако буольш говорат, такі розговор. А як такі-о, десь там у вагонови їдеш, то є такі, шо чисто по-беларускі, такі акцент говорат...".

В. Сосна проявляв цікавість до особливостей говірок навколишніх сіл, він зазначав, що розбіжності (наприклад, "що/што") помітні навіть у сусідніх селах і шо в говірках на південь від Пашківщини ще більше українських рис: "Не то, шо така мова тут у нас, у Пашкуовщини. Оно возьми każde село – і вже там не буде такой барзо інакший разговор... Тут уже "що" в нас, ну. Уже взяти далі, як то вони звет пудмейська та стрефа, Парцьово, Спичкі, – уже там «што". Ну, як воно так кшталтовалося, чуєте? Тут раптом такое растояніе невелике і тут уже такі разговор іде, во. Даліей-даліей пошов уже в тую сторону, вже вуон такі твердійший, вже вуон буольш, ще буольш пуд українські. Черемху взяти, отуди... Черемха – там совсіем тоже не

такі, як у нас. (...) Ну, там уже то «кінь», то «віз» говорат...".

Утім, він відзначав, що українськими говірками послуговуються переважно «люди старшей генерації», а серед молодших є навіть такі, шо стидаються рідної мови. В. Сосну таке ставлення обурювало: "То я кажу: то шо ж ти за чоловік, як ти встидаєся мови своїх батькуов?! Як там якийсь поет український казав... як-то там вуон говорив: «Хто руодну мову забуває, то в грудях не серце, оно камінь має". То фактичне правда, встидатися своєї руодної мови – ну, то то попросту якое не так, як повинно бути». Перекладена на рідну говірку цитата з вірша українського класика Сидора Воробкевича "Рідна мова" засвідчують культурно-етнічну орієнтацію респондента.

В. Сосна визнавав, шо і його онуки з Більська рідко користуються рідною говіркою: "Говорити вони вміють, оно їм попросту якое вже їм не хочется, о... Внук буде говорити, бо його... попросту внука мати виходит стуоль, де «што» говорат, о, а вже батько – шо «що». Ну, то вже... вже внучка, то вже вона буольш як десь щось і стане говорити по-своєму, то вже буольш по-материному. А вже внук – то вже буольш по-батьковому, вже вуон по-пашкуовську, вже так і «що» говорит...".

У його віршах та коментарях до них знаходимо добре збережену граматичну й фонетичну систему говірки, багато діалектизмів: байкови ('непоганий'), віете ('ви'), дзюган ('товкач'), динь ('гарбуз'), мидель ('кладка снопів'), пресняк ('корж із вареної картоплі та борошна'), приступи ('прийми'), швед ('шашіль') та ін. Водночас як у віршах, так і в усному мовленні чимало польських запозичень, здебільшого на позначення реалій, шо виходять за межі лексикону традиційного сільського життя: варункі ('умови'), встемп взброньони ('вхід заборонено'), здевастовани ('зруйнований'), пеленгнярка

(‘медсестра’), пшеважне (‘переважно’), пшетарг (‘аукціон’) та ін.

Висновки й перспективи дослідження. Публікація текстів народних поетів Ольги Онацик та Володимира Сосни має стати внеском у збереження етнокультурних надбань українців Північного Підляшшя. Використовувані ними архаїчні підляські говірки як одна з найважливіших частин етнокультури заслуговують на особливу увагу українських учених. Системні дослідження, публікація детальних етнолінгвістичних описів, діалектних текстів та словників дадуть змогу створити достовірну картину теперішнього стану говірок межиріччя Бугу і Нарви – цього останнього на території Польщі ареалу компактного проживання українців.

Основним завданням є фіксація мовлення найстарших представників східнослов'янського населення цієї території. Ми бачимо, що молодше покоління, на жаль, поступово втрачає рідну говірку, тому треба ретельно вивчити вихідний стан і докласти всіх зусиль, щоб скарби нашої мови та культури не пішли в небуття разом із найстаршими носіями традиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Аркушин Г. Голоси з Підляшшя: Тексти. Луцьк: РВВ "Вежа, 2007. 534 с.
2. Аркушин Г. Західнополіська діалектологія. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 256 с.
3. Бідношия Ю. Аналітичні тенденції в північноукраїнських говірках (заміна безприйменникового давального прийменниковими конструкціями в говірках Підляшшя та Київського Полісся). *Волинь філологічна: текст і контекст*. Луцьк, 2007. Вип. 4. С. 32–45.
4. Бідношия Ю. Етнолінгвістичні записи з Північного Підляшшя. *Діалектологічні студії*. Вип. 6. Львів. 2006. С. 335–356.
5. Бідношия Ю. Закордонні українці-автохтони в діалектній

текстографії: джерелознавчий аспект етнографічних студій. *Наукові студії ІМФЕ*. Вип. 8. К., 2014. С. 132–165.

6. Бідношия Ю. Од Коляди до Коляди. Зимові святки в селі Відово коло Більська. *Над Бугом і Нарвою*. 2005. № 6. С. 45–46.

7. Демірська Г. Великдень у Романівці. К.: Видавництво "Верещинські", 2011. 156 с.

8. Зілинський О. Григорій Олійник і його вірші. *Вибрані праці з фольклористики*. У 2 кн. Кн. 2; [голов. ред. Г. Скрипник; упор. М. Мушинка]; НАНУ, МАУ, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. К., 2013. С. 460–497.

9. Лесів М. Українські говірки у Польщі. Варшава: Український архів. 1997. 496 с.

10. Лурье М. А. О феномене наивного сочинительства. *"Наивная литература": исследования и тексты*. Сост. С. Ю. Неклюдов. М.: Московский общественный научный фонд, 2001. С. 15–28.

11. "Наивная литература": исследования и тексты. Сост. С. Ю. Неклюдов. М.: Московский общественный научный фонд, 2001. 248 с.

12. Народная культура Полесья (анкета-вопросник для этнолингвистического атласа). Сост. А. В. Гура, О. А. Терновская, С. М. Толстая. *Полесский этнолингвистический сборник*. М.: Наука, 1983. С. 47–49.

13. Программа полесского этнолингвистического атласа. Сост. А. В. Гура, О. А. Терновская, С. М. Толстая. *Полесский этнолингвистический сборник*. М.: Наука, 1983. С. 21–46.

14. Співаюче Підляшшя: українські народні пісні Північного Підляшшя у записах Оксани Савчук. Більськ: Союз українців Підляшшя, 2006. 215 с.

15. Традиційні пісні українців Північного Підляшшя: за матеріалами експедицій 1999–2001 років Лариси Лукашенко та Галини Похилевич. Львів: Камула, 2006. 308 с.

16. Яручик В. Українська поезія, творена у Польщі, після Другої світової війни. *Український літературний провулок*. 2006, Т. 6. С. 264–275.

17. Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny. Pod red. S. Glinki, A. Obręskiej-Jabłońskiej i J. Siatkowskiego, oprac. przez Zespół Instytutu Słowianoznawstwa PAN, t. I–VI, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1980–1996.

18. Hawryluk J. "Chto my je?" Jaka jest nasza mowa i historia? Bielsk Podlaski. 2005. 32 s.

19. Hawryluk J. "Kraje ruskie Bielsk, Mielnik, Drohiczyn": Rusini-Ukraińcy na Podlaszu – fakty i kontrowersje. Kraków: Fundacja Świętego Włodzimierza Chrzyciela Rusi Kijowskiej. 1999. 240 s.

20. Hawryluk J. "A kuolki to je naszoho narodu na Pudlaszu?". *Nad Buhom i Napvoiu*. 2012. № 1. S. 9–12.

21. Kulturowo-językowe dziedzictwo Podlasia, pod redakcją N. Barszczewskiej, M. Chaustowicza, M. Timoszuka. Warszawa 2016. t. I, s. 300; t. II, s. 399; t. III, s. 411.

22. Nikitorowicz A. Ukraińcy Podlasia: dylematy tożsamościowe. Kraków: Nomos. 2014. 298 s.

23. Sajewicz M. O białorusko-ukraińskiej granicy językowej na Białostoczczyźnie. *Ze studiów nad gwarami wschodniosłowiańskimi w Polsce*. Lublin: Wydawnictwo UMCS. 1997. S. 91–107.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Arkushyn H. (2007). Holosy z Pidliashshia: Teksty. [Voices from Podlachia: Texts] Lutsk: RVV "Vezha"; 534 p. [in Ukrainian].

2. Arkushyn H. (2012). Zakhidnopoliska dialektolohiia [West Polissya dialectology]. Lutsk: Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky; 256 p. [in Ukrainian].

3. Bidnoshyia Yu. (2007). Analitychni tendentsii v pivnichnoukrainskykh hovirkakh (zamina bezprymennykovoho davalnoho prymennykovymy konstruktsiiamy v hovirkakh

Pidliashshia ta Kyivskoho Polissia) [Analytical tendencies in North Ukrainian dialects (replacement of non-prepositional dative by prepositional constructions in dialects of Podlachia and Kyiv Polissya)]. *Volyn filolohichna: tekst i kontekst*. Lutsk. Vyp. 4; P. 32–45. [in Ukrainian].

4. Bidnoshyia Yu. (2006). Etnolinhvistychni zapysy z Pivnichnoho Pidliashshia [Ethnolinguistic records from Northern Podlachia]. *Dialektolohichni studii*. Vyp. 6. Lviv. P. 335–356. [in Ukrainian].

5. Bidnoshyia Yu. (2014). Zakordonni ukraintsi-avtokhtony v dialektanii tekstohrafi: dzhereloznavchyi aspekt etnografichnykh studii [Foreign Ukrainians-natives in dialect textography: source study aspect of ethnographic studies]. *Naukovi studii IMFE*. Vyp. 8. Kyiv; P. 132–165. [in Ukrainian].

6. Bidnoshyia Yu. (2005). Od Koliady do Koliady. Zymovi sviatky v seli Vidovo kolo Bilska [From Christmas to Christmas. Winter holidays in the village of Vidovo near Bielsk]. *Nad Buhom i Narvoiu*. № 6; P. 45–46. [in Ukrainian].

7. Demirska H. (2011). Velykden u Romanivtsi [Easter in Romanivka]. Kyiv: Vydavnytstvo "Vereshchynski"; 156 p. [in Ukrainian].

8. Zilynskyi O. (2013). Hryhorii Oliinyk i yoho virshi [Hryhoriy Oliynyk and his poems]. *Vybrani pratsi z folklorystyky*. U 2 kn. Kn. 2; [holov. red. H. Skrypnyk; upor. M. Mushynka]; NANU, MAU, IMFE im. M. T. Rylskoho. Kyiv; P. 460–497 [in Ukrainian].

9. Lesiv M. (1997). Ukrainski hovirky u Polshchi [Ukrainian dialects in Poland]. Varshava: Ukrainskyi arkhiv; 496 p. [in Ukrainian].

10. Lur'e M. L. (2001). O fenomene naivnogo sochinitel'stva [On the Phenomenon of Naive Writing]. "Naivnaya literatura": issledovaniya i teksty. Ed. S. YU. Neklyudov. M.: Moskovskij obshchestvennyj nauchnyj fond; P. 15–28. [in Russian].

11. "Naivnaya literatura": issledovaniya i teksty (2001). ["Naive Literature": Studies and Texts]. Ed. S. YU. Neklyudov. M.: Moskovskij obshchestvennyj nauchnyj fond, 248 p. [in Russian].
12. Narodnaya kul'tura Poles'ya (anketa-voprosnik dlya etnolingvisticheskogo atlasa) (1983). [Folk culture of Polissya (questionnaire for the ethnolinguistic atlas)]. Ed. A. V. Gura, O. A. Ternovskaya, S. M. Tolstaya. *Polesskij etnolingvisticheskij sbornik*. M.: Nauka; P. 47–49. [in Russian].
13. Programma polesskogo etnolingvisticheskogo atlasa (1983). [Program of the Polissya ethnolinguistic atlas]. Ed. A. V. Gura, O. A. Ternovskaya, S. M. Tolstaya. *Polesskij etnolingvisticheskij sbornik*. M.: Nauka; P. 21–46. [in Russian].
14. Spivaiuche Pidliashshia: ukrainski narodni pisni Pivnichnoho Pidliashshia u zapysakh Oksany Savchuk (2006). [Singing Podlachia: Ukrainian folk songs of Northern Podlasie recorded by Oksana Savchuk] Bilsk: Soiuz ukraintsiv Pidliashshia; 215 p. [in Ukrainian].
15. Tradytiini pisni ukraintsiv Pivnichnoho Pidliashshia: za materialamy ekspedytsii 1999–2001 rokiv Larysy Lukashenko ta Halyny Pokhylevych (2006). [Traditional songs of Ukrainians of Northern Podlachia: based on the materials of expeditions of 1999–2001 by Larysa Lukashenko and Halyna Pokhylevych]. Lviv: Kamula; 308 p. [in Ukrainian].
16. Yaruchy V. (2006). Ukrainska poeziia, tvorena u Polshchi, pislia Druhoi svitovoi viiny [Ukrainian poetry created in Poland after the Second World War]. *Ukrainskyi literaturnyi provulok*. T.6; P. 264–275. [in Ukrainian].
17. Atlas gvar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny [Atlas of the East Slavic dialect of the Białystok region] (1980–1996). Pod red. S. Glinki, A. Obreskiej-Jabłońskiej i J. Siatkowskiego, oprac. przez Zespół Instytutu Słowianoznawstwa PAN, t. I–VI, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk. [in Polish].
18. Hawryluk J. (2005). "Chto my je? " Jaka jest nasza mowa i historia? ["Who are we? " What is our speech and history?] Bielsk Podlaski; 32 p. [in Polish].
19. Hawryluk J. (1999). "Kraje ruskie Bielsk, Mielnik, Drohiczyn": Rusini-Ukraińcy na Podlaszu – fakty i kontrowersje ["Ruthenian countries Bielsk, Mielnik, Drohiczyn": Ruthenians-Ukrainians in Podlachia – facts and controversy]. Kraków: Fundacja Świętego Włodzimierza Chrzyciela Rusi Kijowskiej. 240 s. [in Polish].
20. Hawryluk J. (2012). "A kuolki to je naszoho narodu na Pudlaszu? " ["How many of our people are in Podlachia? "] *Nad Buhom I Narwoju*. № 1. P. 9–12. [in Polish].
21. Kulturowo-językowe dziedzictwo Podlasia (2016). [Cultural and linguistic heritage of Podlasie]. pod redakcją N. Barszczewskiej, M. Chaustowicza, M. Timoszuka. Warszawa; v. I, p. 300; v. II, p. 399; v. III, p. 411. [in Polish].
22. Nikitorowicz A. (2014). Ukraińcy Podlasia: dylematy tożsamościowe [Ukrainians of Podlachia: identity dilemmas]. Kraków: Nomos; 298 p. [in Polish].
23. Sajewicz M. (1997). O białorusko-ukraińskiej granicy językowej na Białostoczczyźnie [About the Belarusian-Ukrainian language border in the Białystok region]. *Ze studiów nad gwarami wschodniosłowiańskimi w Polsce*. Lublin: Wydawnictwo UMCS. P. 91–107. [in Polish].

Nadchodit starość

Łony sijajut
elisee nadchodit,
Tak nasze zycie
Chutko przechodit.

Matodyje lita
Nysiaty byli,
A zom woni nam
Tak chutko prosali.

Jak my zyli
To wsi znajem,
Teraz swojy matodose
Nise nspominajem.

Zycie korotkie
Lyshto myzaje,
Smutki i piezali
Nam wse przywaja.

Starość przechodit
Treba przynati,
Zoznam zyciu
Wszystko przynajati.

Рис. 1. Вірш Ольги Онацик "Nadchodit starość" (чистовий рукопис із зошита).

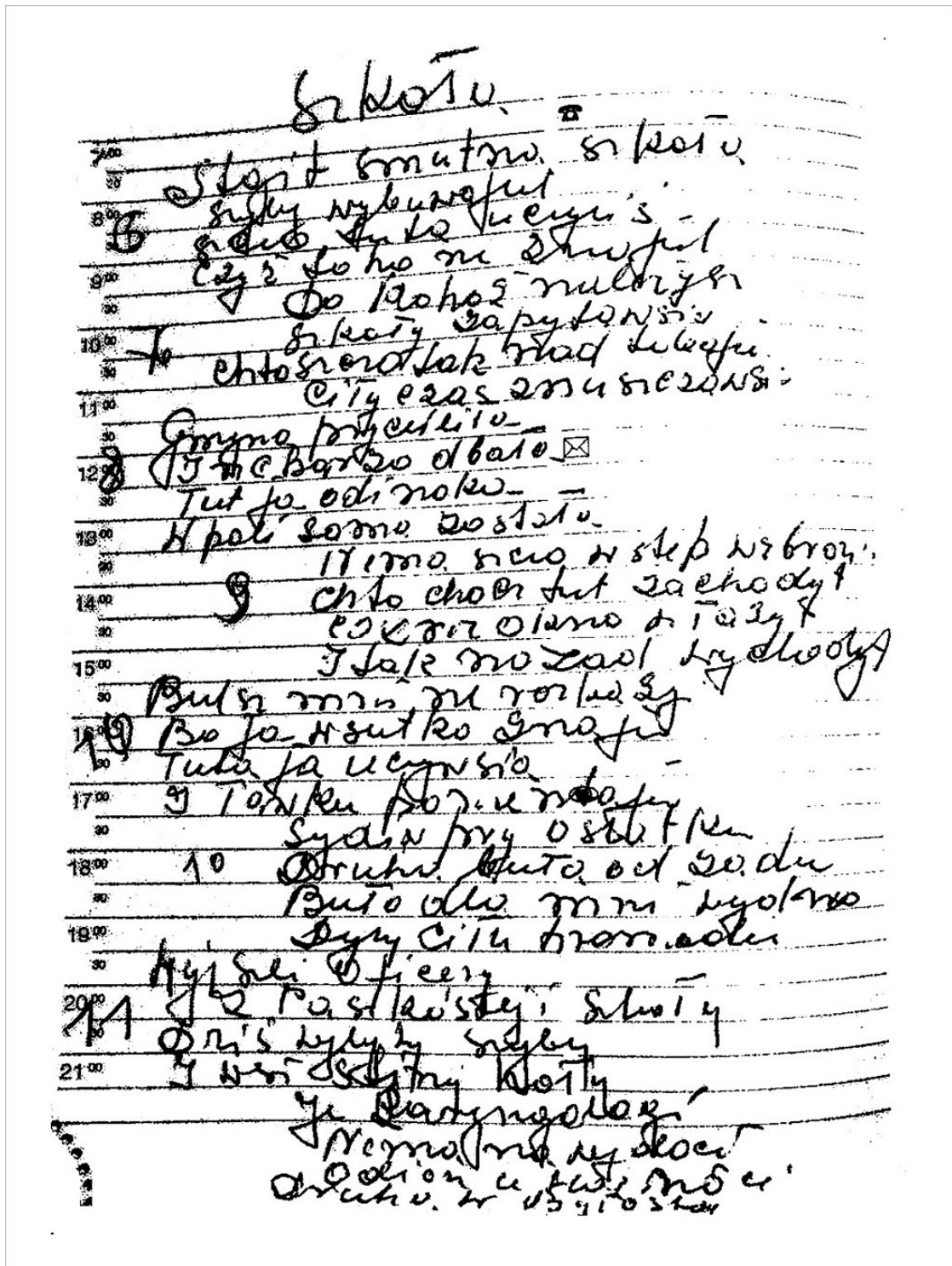

Рис. 2. Початок вірша Володимира Сосни "Szkoła" (чорновий рукопис із блокнота).

Стаття надійшла до редколегії: 29.06.2022
Схвалено до друку: 26.08.2022